

gyasztás és ezzel az ipari termelés olcsóbbá tétele érdekében szabadkereskedelmet a kelet agrárszágai felé. Ez az ellentét mindinkább az önálló vámterület követelése, érdekeinek önálló biztosítása felé terelte a magyar mezőgazdasági köröket és a birtokosztály mind szélesebb rétegeit fordította szembe a hatvanhetes kiegyezéssel.

A megdöntöhetetlennek tartott kormányzati politika alapjában hasadt meg a 67-es alapon álló Szabadelvű Párt tizenöt éves szilárd uralma véget ért. A birtokosztály többsége az önálló vámterület és a nemzeti hadsereg követelése mögött sorakozik fel a pártjaik koalícióra lépve, heves küzdelem után végül is győzelmet arattak a kiegyezés alapján álló kormánypárt fölött. Az osztrák érdekeket kiszolgáló kormányzati politikával való szembe fordulásnak a legkülönbözőbb rétegek mélyeségei elégedetlensége adott széles szociális bázist, a birtokosztály azonban saját érdekeire korlátozta a nemzeti politikát s nem gondolt a nagy magyar tömegek gazdasági, szociális és politikai igényeinek kielégítésére. Az osztrák érdekeltségek felhasználták a magyar vezetőrétegek szűkkeblűségét s az általános, titkos választójog igényével a kielégítetlen tömegeket szembefordították a birtokosztályokkal. A fordulat egyszerre fel-

idézte a negyvennyolc óta elfelejtett igazságot, megmutatta „a nemzeti eszme gyengeségét, ha a nemzet nem foglalja magába az egész népet s hogy az alkotmány csendességét csak azok védik, akik benn vannak, akik abból ki vannak zárva, mindig felhasználhatók megostromlására”. (Apponyi Albert: Emlékiratai.)

Az idegen érdekekkel szemben egy erőteljes nemzeti politika engedhetetlen feltétele a politikai jogok széleskörű kiterjesztése, valamint nagyarányú gazdasági és szociális reformpolitika lett volna, ezt azonban a birtokosztály nem vállalta. A vezetőrétegek többsége maga mondott le a nemzeti követelésekről és inkább választotta az osztrák érdekeltségekkel való újabb egyezkedés útját, mint egy mélyreható szociális változást. A kompromisszumos nemzeti politikával szemben a függetlenségi politika következetes képviselőiként új rétegek lépnek a magyar politikai élet előterébe: az új demokratikus és független Magyarország megteremtéséért meginduló politikai küzdelem középpontjába az ipari munkásság és a kis- és közép-polgárság közös harca kerül, akik számára az ország önállósága, gazdasági és szociális átalakulása semmilyen szempont által nem korlátozott elsőrendű érdek volt.

4. A magyar nagyipari munkásság születése és küzdelme az új Magyarországiért

A magyar hitelszervezet, amely kezdetben csupán a külföldi tőke közvetítésére szorítkozott, az 1880-as évekig a nagy vasútépítési üzletekkel és a mezőgazdaság hitelezésével kapcsolatban jelentős saját tőkére tett szert. A pénzügyi tevékenység alapítókéje 10,7 millió forintról 86,1 millióra, a takarékbetétek összege pedig 71 millióról 336 millióra emelkedett. E megerősödött hitel-szervezet a nagy vasútépítési üzletek befejezése után mind megnövekedett saját tőkéjével, mind az elhelyezést kereső külföldi tőke értékesítése érdekében mindig nagyobb érdeklődéssel fordult a belső piac és az olcsó munkaerő kínálta lehetőségek kiaknázására: hazai iparvállalatok alapítása felé. A kiviteli nehézségekkel küzdő birtokosztály szintén az ipar fejlesztését, a belső piac kiszélesítését követelte és így a nagybankok iparfejlesztő tevékenységét ugyanúgy, mint előbb a vasútépítést, magas állami szubvenciók tették különösen is jövedelmezővé. A szubvenciókkal támogatott iparfejlesztő tevékenység következtében Budapesten az ipari részvénytársaságok száma 27-ről 141-re, tőkeereje 42 millióról 288 millióra, az egész iparban foglalkoztatottak száma pedig 789.000-ről 1.460.000-re emelkedett. A szembe-tűnő fejlődés azonban távol volt attól, hogy Magyarországot a nyugati iparosodott országok színvonalára emelje vagy Ausztriától való szoros függését megszüntesse. Az iparvállalatokat külföldi összeköttetéseiktől függő nagybankok alapították és a legtöbb iparágban az osztrák érdekeltségek vezetése alatt álló kartellek biztosították az osztrák ipar érdekeit.

Ilyen körülmények között egy valóban nagyszabású és az ország szükségleteit kielégítő ipari fejlődés kibontakozása lehetetlen volt. Az osztrák tőke érdekei által korlátozott ipari fejlődés is elkerülhetetlenül létrehozta a hazai ipari munkásságot: az idegen tőke kitermelte ellentétét, a magyar munkásságot, amely a gyarmati függés megszüntetésének az ország korszerű átalakításának természetes és hivatott harcosa lett.

A külföldi tőkéktől való függés következményeit: a súlyos államadósági terheket, a nagy adókat s a kartellizált ipar magas árát az egész magyar nép súlyosan érezte. A függés azonban legközvetlenebbül a kialakuló ipari munkásságot sújtotta. A magyar bank- és ipari tőke ugyanis a külföldi kamatterhek mellett igyekezett saját hasznát is gyarapítani, ami a kialakuló magyar munkásosztály számára a mélyen európai nivó alatt álló bér-

és munkaviszonyokban realizálódott. 1888-ban mindössze négy gyárban volt nyolcórás munkaidő. A gyárak 96%-ában napi 10 óránál többet dolgoztak. 1901-ben a gyár-
iparban dolgozó 240.000 munkás egyharmada heti 10 koronánál kevesebbet keresett s csak 7% kapott heti 30 koronánál többet. A szakszervezetek vezetése alatt szélesülő gazdasági harcok fokozatosan javították a munkásság helyzetét. 1905 és 1910 között 217.000 sztrájkoló munkás 238.000 munkásnak hozott béréme-
lést, amely összesen 18 millió koronát tett ki s 144.000 munkásnak átlag egy órával csökkentette a munkaidőjét. A magyar munkásság az elmaradt félgazdasági bér- és munkaviszonyok megszüntetéséért folytatott küzdelemben teremtette meg és fejlesztette naggyá gazdasági és politikai szervezeteit: a szakszervezeteket és a Szociáldemokrata Pártot, valamint sajtóját, a Népszavát. A küzdelem során a szakszervezetek rohamosan növekedtek s taglétszámuk 1901–1907 között 10.000-ról 140.000-re emelkedett. A munkásság saját súlyos helyzetének javításáért küzdve, gyorsan felismerte, hogy felemelkedését csak az ország általános gazdasági és politikai újjászervezésétől remélheti.

Az ország gazdasági és politikai struktúrája megváltozott s a mélyreható átalakulás megváltoztatta a 67 óta stagnáló magyar szellemi életet is. A nemzeti önámítás és öndicsőítés hazug leplelt bátor kezek hasogatják, *Ady* — mint 48 előtt *Petőfi* — egy nagy történelmi vihar, egy nagyszabású társadalmi átalakulás lábában égvé hirdette az elkerülhetetlen változást.

A birtokosztályok vezetése alatt álló koalíció politikája, amely visszakanyarodott a Béccsel való megalkuvás útjára, teljes zsákutcába jutott. A háború felé tartó világ és az ország belső gazdasági és szociális ellentmondásai mellett nem lehetett felútn megállni. Az ugrásszerűen élőző ellentétek továbbhaladást követeltek vagy a demokratikus nemzeti politika, vagy az Ausztriával való szorosabb együttműködés irányába. Az első út az ország szociális és gazdasági újjászervezését, nemzeti önállóságának biztosítását és a nemzetiségekkel való viszony testvéri rendezését követelte volna, a másik a nemzeti és szociális ellentétek feszítőerejével és a feyegető külpolitikai bonyodalmakkal szemben az Ausztriával való szorosabb együttműködés és a katonai felkészülés erőteljesebb eszközökkel való biztosítását követelte.

A koalíció heterogén összetételé-

nél fogva egyikre sem volt képes. Bukásának közvetlen okává a pluralis választójogi javaslat beterveztése lett. Ez új köntösben a régi vezetést akarta biztosítani. A függetlenségi párt balszárnya *Justh Gyula* vezetésével szembefordult a javaslattal és ezzel a koalíció felbomlott; az ország vezetését *Tisza István* vette a kezébe, aki a 67-es alapon álló Nemzeti Munkapártnak a hagyományos eszközökkel biztosította a többséget.

Tisza határozott ellenállása feltartóztatta az ellenzéki ostromot. A háború derékbatörte a reformmozgalmat, a választójog kiterjesztése nem történt meg, társadalmi és birtokjogi változások nem történtek s Magyarország a súlyos és megoldatlan problémák tömegével került a nagy történelmi megpróbáltatás elé. A veszélyt, amit a háború jelentett az országra, jól látta *Tisza István* is, aki „vonakodott a külföldi kormánynak alig kimondott, de érthető szándékát teljesíteni, de visszariadt a további vonakodás következményeitől”. (Angyal D.: „Szakaszok Magyarország újabbkori történelméből.”) Az érdekközösségen túlsúlyra jutott a társország szempontja s *Tisza*

mindössze annyit ért el, hogy határozatba foglaltatja, hogy a „monarchia nem kíván jelentősebb területei hódítást Szerbiában”. (Ugyanott.)

A történelmi vezetőrétegek ellentmondó érdekei és a sorsdöntő kérdésekben való önállótlan követelésekben Magyarországot belesodródott a háborúba s az Ausztriával való közjogi kapcsolatot nem egy diadalmas reformmozgalom, hanem a háborús összemérés szüntette meg. 400 év annyi súlyos küzdelem után az önálló Magyarország nem mint a magyar nép és a nemzetiségek szabad, nagy hazája, hanem mérhetetlen veszteség és pusztulás után a trianoni imperialista békeparancs által sújtott Csonka-Magyarországgént született újra. Kossuth programja nem valósulhatott meg s a 67-es kiegyezéssel kapcsolatos jóslata vezetés szöszerintiséggel bekövetkezett: „A közösségi egyezkedés — ha csak a nemzet erélyes magatartása annak életét el nem tomptítja — előbb-utóbb háborút hoz hazánkra, mégpedig olyat, melyben nemzetünkre úgy a győzelem, mint a megverés egyaránt halálos veszéllyel jár.” (Kossuth Iratai VIII. k. 40. o.)

A VÁROS

Írta: MILLOK SÁNDOR

Az utóbbi évtizedek alatt sokat hallottunk város és falu ellentétéről. Közkeletű vád lett, hogy a város: a falu elődjéje. És voltak közírók, akik nem átalították azt mondani, „a városi lakosság bizonyos rétegei nemzeti szempontból kevésbé értékesek”.

Város fia vagyok. Itt születtem Budapesten és itt porlad még ükapám esontja is. Szerelmese vagyok szülővárosomnak és vert légyem a sors keze Európa bármely részébe, szívem könnybe fürödve csak ide vágyott. Ezért fáj minden ütés, amelyet Budapest felé sújtanak. Ez a dolog szubjektív része. Az objektív: igaztalannak tartok minden támadást minden város, „a város ellen, mert néha forradalmat csinálva, a város történelmi haladását követi”.

Mi a város? *Cholnoky Jenő* szerint „a városok eredetétől fogva a politikai hatalom várai, a vallás templomai, a társadalmi vonzás fórumai és a gazdasági anyagcsere vásárterei körül alakulnak”. *Rákosi Jenő* pedig így határozta meg: „a sík mezőn, falvakban, bányákban él a nép, a városban pedig él a modern nemzet. Előfához hasonlítva: a föld népe a fa gyökere és törzsöke, a város a lombja, virága és gyümölcse. A falu termeli a követ, a város a szobrot. Az anyagot amaz, a szellemet a város. A nép az öröklött egyforma idő, a város a tagolt idő: a változó, előretörő korszakok sorozata. A nép a test, a városok az értékek. A test táplálkozik, fárad és pihen, gyönyörei szokások; a város lát, hall, tapint és gyönyörei számára ízlése van.” Ez „a város. Ez ma, ez volt tegnap és tegnapelőtt és ez lesz holnap. „A változó, előretörő korszakok sorozata.”

*

Erdemes erre a sorozatra egy röpke pillantást vetnünk, hogy érzékeltesük, mit vétkeznek nemzeti kultúrájuk ellen azok, akik városaikat ócsárolják.

Kezdjük talán a biblia városainál. „*Babilon*, a kaldeusok városa, az ókor Londona. *Ninive*, az asszír városkolosszus. *Jeruzsálemet* Dávid király tette naggyá, Salamon dicsőségessé és Európa közepéért a közép-korban fél Európa hadba ültözött és útrakerekedett. Perzsia fővárosa, *Persepolis*, ahol a fejedelem udvarában napoként ezeröttszáz sze-

mélyre terítettek.” Hosszú évtizedekig csak az ótestamentum tartotta fenn emléküket. Az újabb ásatások bizonyítják, milyen hatalmas, lüktető és pazar élet folyt falaik között.

Aztán következnek a történelem színpadán a görög városok: *Athén*, *Spárta*. *Grünwald Béla* szerint: „Egy görög városnak, mint *Athén*, kultúrathagyatéka, melyből csak töredékek jutottak ránk, nagyobb értékű az emberiségre nézve a világ összes harcias törzseinek hőstetteinél.” Majd *Róma*, az örök város lép a színpadra, melynek szellemi örököből most is csipegetünk. És az arabok, akik, mint *Szalay József* írja, „az ókoriak sorozatát a középkorba is átnyújtják, akik *Damaszkusz*ól, a „kelet szeméjöl” kezdve egész *Cordováig* városokat alapítanak és azokban a kereskedelemet, ipart és tudományokat ápolják s számos, ma is közkeletű fogalmainknak rakják le alapját.”

Ezt követik, illetve melléjük-föléjük emelkednek az olasz városok: *Venezia*, *Firenze*, *Milánó*, *Pisa*, melyek a kereskedelem, tudomány és művészet tűzhelyei voltak. És a német „*Hanza*” városok szövetsége, mely *Lübeck* vezetésével száz várost, köztük *Hamburg*, *Bréma*, *Köln*, *Braunschweig*, *Danzig*, *Riga* stb. egyesített. A „*Hanza*”, amely a 13. század közepétől hatalmában tartotta Észak-Európa, sőt az angol, svéd és orosz piacokat is és hatalmát csak Amerika fölfedezése törte meg.

Már ezeknek a városneveknek a pusztasorsolása a legegyszerűbb olvasóban is megmozdítja a tudomány, művészet, iróadalom, színház képzetét. Pedig a felsorolásból még hiányoznak az európai fővárosok: *Budapest*, *Bécs*, *München*, *Berlin*, *Moszkva*, *London* és *Párizs*. A fényes városok: *Párizs*, színhelye a Bertalan-éjnek, melynek rendezését *Medici Katalin* a párizsi céhek főnökével tárgyalta meg, színhelye az 1789, 1830, 1848 és 1871-i forradalmaknak, a Napkirály és a Napoleonok ragyogásának. *Párizs*, amelynek címerébe ezt a jelmondatot vésték: *hullámszik, de el nem merül...*

*

És ha nem bolyongunk a világ-történelem lapjain, hanem csak a magyar városok történelmét figyeljük, akkor is mennyi minden el-